

Effective teaching strategies in history education with emphasis on active teaching and teamwork

Azam Taghipour Javi

Doctor of Islamic History, Isfahan University, Secretary, Department of Education, Khanmirza

Abstract

Fundamental changes in the education system are essential for a dynamic and growing system. One of the changes in this field is the use of new teaching methods in the educational process of the country. Teaching methods that, in addition to teachers' performance, consider students' activity as one of their most important goals. One of the successful methods that has a great impact on academic progress is cooperative learning or group work, which integrates the knowledge, emotional and social fields and various aspects of the learners' personality are confirmed. The teacher should organize learning activities through cooperation in such a way that the students have a real feeling of belonging to each other and know that none of the members of the group can succeed unless all the members succeed. This essay, with descriptive and analytical method and referring to library sources, seeks to find out how to use active teaching methods and group interaction and participation for better education and increase students' motivation and interest in History lesson used. The findings of this research show that the use of active teaching methods and group interaction, although not with the same level of importance, can play a significant role in better education and improving students' learning in history..

Keywords:

history, students, active teaching methods, interaction and group work

* Corresponding Author, Email: Hirbodjalil@gmail.com

راهبردهای تدریس موثر در آموزش تاریخ با تأکید بر تدریس فعال و کار گروهی

اعظم تقی پور جاوی

دکتری تاریخ اسلام دانشگاه اصفهان، دبیر، اداره آموزش و پرورش شهرستان خانمیرزا

چکیده

تغییرات بنیادی در نظام آموزش و پرورش، از ضروریات یک نظام پویا و در حال رشد است. یکی از تغییرات در این زمینه، به کارگیری روش‌های تدریس نوین در فرایند آموزشی کشور است. روش‌های تدریسی که علاوه بر عملکرد معلمان، فعالیت دانش‌آموزان را هم به عنوان یکی از مهم‌ترین هدف خود مد نظر قرار داده است. یکی از روش‌های موفق که در پیشرفت تحصیلی تأثیر زیادی دارد یادگیری به شیوه همیاری یا کار گروهی است که زمینه دانشی و عاطفی و اجتماعی به هم پیوند می‌خورند و جنبه‌های گوناگون شخصیت فراگیرندگان مورد تأیید قرار می‌گیرند. معلم باید فعالیت‌های یادگیری از طریق همیاری را به گونه‌ای سازمان دهد که دانش‌آموزان احساس حقیقی وابسته بودن به یکدیگر را داشته باشند و بدانند که هیچ یک از اعضای گروه نمی‌توانند موفق باشند مگر این که تمام اعضا موفق شوند. این جستار با روش توصیفی تحلیلی و با استناد به منابع و مأخذ کتابخانه‌ای درصدد است دریابد که چگونه می‌توان با استفاده از روش‌های تدریس فعال و تعامل و مشارکت گروهی، برای آموزش بهتر و افزایش انگیزه و علاقه دانش‌آموزان در درس تاریخ استفاده کرد. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که استفاده از روش‌های تدریس فعال و تعامل گروهی هر چند نه با یک میزان اهمیت می‌تواند نقش بسزایی در آموزش بهتر و ارتقا یادگیری دانش‌آموزان در درس تاریخ داشته باشد.

کلید واژگان: تاریخ، دانش‌آموزان، روش‌های تدریس فعال، تعامل و کار گروهی.

مقدمه

عصر حاضر با چالش‌های بسیار و پیچیده در جامعه، نحوه انجام کار، برقراری ارتباط با دیگران و نحوه یادگیری ما را تحت تأثیر قرار داده است. عامل اصلی در این تغییرات، افزایش نقش بنیادی اطلاعات و دانش است، که جامعه اطلاعاتی، جامعه دانش و جامعه یادگیری، اصطلاحاتی برای معرفی این دوره هستند. در پیوند میان جامعه و دانش، یادگیری عامل اصلی است و این تغییرات باعث تغییر معلمان، دانش‌آموزان و ابزارها و وسایل مورد استفاده برای تدریس می‌شود. در زمان حاضر، معلمان باید دانش خود را در مورد تغییرات مداوم در فرایندهای یادگیری دوباره خلق کنند. تحول در روش تدریس، به عنوان یکی از ابزارهای بهبود آموزش و تدریس جایگاه خود را به سرعت در نظام‌های آموزشی باز یافته است. از دلایل گسترش این اندیشه در نظام‌های آموزشی، ناکارآمدی تحقیقات سنتی در پاسخ‌گویی به سوالات اساسی آموزش و پرورش به‌ویژه در سطح کلاس‌های درس است. مدت‌ها است که فاصله میان تحقیقات سنتی و نیازهای معلمان منشأ اعتراض و انتقاد از شیوه‌های موجود تحقیقات آموزشی گردیده است (صبری، ۱۳۹۴: ۱۳۶).

امروزه در تمامی سطوح تحصیلی و در هر درسی، صحبت از روش‌های فعال تدریس است که آن را به عنوان راه‌حلی برای دست یافتن به بازدهی بهتر فرایند یاددهی یادگیری مطرح می‌کنند: «روش‌های فعال تدریس، یکی از مسائل مطرح در نظام آموزشی نوین است، تقریباً در تمامی رشته‌های آموزشی، به نحوی سعی در ایجاد تغییر در ساختار آموزش سنتی دارند و تلاش می‌کنند، با استفاده از راه‌کارهایی، انگیزه دانش‌آموزان را برای یادگیری افزایش دهند و مشارکت آن‌ها را در امر یاددهی و یادگیری برانگیزانند.» دانش‌آموزان، بسیاری از مطالب را از یکدیگر یاد می‌گیرند. برنامه‌ریزی و همکاری با هم، نه تنها از نظر رشد اجتماعی به آن‌ها کمک می‌کند، بلکه از جنبه رشد شناختی نیز باعث رشد و شکوفایی آنان می‌شود. توصیه می‌شود، فعالیت‌های مشارکتی نقش بیش‌تر و برتر در کلاس درس داشته باشد. در واقع برای ایجاد یک فضای خلاقانه به طوری که دانش‌آموز به چالش فکری برسد و خود بیندیشد و یادگیری در وی صورت گیرد چاره‌ای ندارد جز این که در محیطی چالش‌انگیز قرار گیرد تا با تلاش خود به نتیجه مورد نظر برسد. همچنین فعالیت‌های عملی و ایجاد فضای پرسش و پاسخ و جست‌وجوگرانه یکی از عوامل انگیزش برای دانش‌آموزان است که تحرک، جنب و جوش، خودباوری را در آنان تقویت نموده و علاقه‌مندیشان را به درس بیشتر می‌کند. برای رسیدن به چنین فضای مناسب و تحقق ایده‌های فوق که به نظر می‌رسد حداقل انتظار نظام آموزشی از کلاس‌های درس تاریخ است. استفاده از روش‌های جذاب تدریس در یادگیری پایدار دانش‌آموزان تأثیر مثبتی خواهد گذاشت. همچنین هنگامی که دانش‌آموزان در فرایند تدریس مشارکت فعالی دارند و درگیر آموزش می‌شوند اضطراب ناشی از کار گروهی و ارزشیابی به مرور زمان کاهش خواهد یافت.

درباره سابقه این پژوهش باید گفت که تا کنون چند اقدام پژوهی تحت عنوان «چگونه کلاس تاریخ را با نشاط و جذاب کردم»، «چگونه دانش‌آموزانم را به درس تاریخ علاقه‌مند کردم» انجام گرفته است. و نویسندگان آن‌ها به طور خلاصه و ناقص به بررسی عوامل بی‌توجهی دانش‌آموزان به درس تاریخ پرداخته‌اند. علاوه بر آن نویسندگانی از جمله کوروش فتحی در مقاله یادگیری مسئله‌محور و آموزش تاریخ در مدارس و سجاد رحمانی در مقاله آموزش تاریخ به شیوه یادگیری معکوس اشاره‌های کوتاهی به اجرای چند روش برای علاقه‌مند کردن دانش‌آموزان به درس تاریخ کرده‌اند. اما این پژوهش با نگاهی متفاوت از تحقیقات قبل

راهبردهای تدریس موثر در آموزش تاریخ با تأکید بر تدریس فعال و کار گروهی

روش‌های تدریس مبتنی بر تعامل و کار گروهی

روش‌های تدریس مبتنی بر تعامل فعالیت‌هایی هستند سنجیده و منظم درباره موضوع با مسئله‌ای خاص، در فضایی کاملاً اجتماعی و آزاد از نظر بیان اندیشه و تصمیم‌گیری. در این روش‌ها بر خلاف روش‌های قبلی، دانش‌آموزان با مشارکت فعالانه در فعالیت‌های آموزشی، مسولیت یادگیری را بر عهده می‌گیرند. آن‌ها با مذاکره و مباحثه، اطلاعات خود را مبادله می‌کنند، و در مورد راه‌حل‌های انتخاب شده به قضاوت می‌نشینند و از اندیشه و نگرش‌های یکدیگر با ذکر دلایل متکی بر حقایق، مفاهیم و اصول علمی دفاع می‌کنند. در فرایند چنین فعالیتی دانش‌آموزان توانایی لازم را برای تجزیه و تحلیل و ارزیابی عقاید، اندیشه‌ها و انتقادات خود و دیگران چه درست و چه نادرست کسب می‌کنند. در تدریس تعاملی موقعیتی فراهم می‌شود که در آن دانش‌آموزان یکدیگر را به عنوان گروه همکار تجربه کنند، و در فرایند یاد می‌گیرند که چگونه خود و دیگران را تأیید یا رد کنند، و به اندیشه‌های دیگران احترام بگذارند، و دوستی‌های خود را فارغ از نژاد، جنس و دیگر تقسیمات گروهی گسترش دهند (شعبانی، ۱۴۰۱: ج ۱، ۳۲۳). تدریس مبتنی بر تعامل در موقعیت‌های مختلف، و با توجه به محتوا، هدف، آرایش کلاس و امکانات ممکن است به روش‌های مختلف به اجرا در آید.

راهکارهای روش تدریس فعال و تعامل گروهی در ارتقاء یادگیری درس تاریخ

با توجه به عوامل موثری که سبب عدم انگیزه کافی در کلاس و درس تاریخ شده است، از جمله: استفاده از دبیران غیر متخصص در آموزش تاریخ، طولانی بودن مطالب، عدم وجود عوامل تشویق‌کننده و حتی وجود برخی عوامل بازدارنده، مثلاً تأکید خانواده‌ها بر یادگیری درس ریاضی و زبان و بی‌اهمیت جلوه دادن درس تاریخ و...؛ معلمان باسواد و فعال می‌توانند با بهره‌مندی از برخی امکانات و توسل به شیوه‌های متنوع و جذاب، مفهوم تاریخ را راحت‌تر آموزش داده و اسباب افزایش علاقه‌مندی دانش‌آموزان به تاریخ را مهیا سازند. معلم تاریخ باید مسائل را عمیق بداند، چرا که نگاه عمیق به مسائل، از ویژگی‌های لازم برای بررسی مسائل تاریخی است. به علاوه از نقلیات دور شود و به سمت تحلیل برود، زیرا تحلیل ماندگارتر، و جالب‌تر است (رخشانی، ۱۳۸۲: ۴۱، گلستانه، ۱۳۸۲: ۴۱). از دیدگاه ابن‌خلدون دانای علم تاریخ، معلم تاریخ باید صفات زیر را دارا باشد: ۱- عالم به قواعد سیاست و طبیعت‌های موجود باشد. ۲- عالم به تفاوت‌های ملت‌ها و سرزمین‌ها و روزگار باشد. ۳- به اصول حاکم بر دولت‌ها و ملت‌ها بپردازد. ۴- بر وضعیت‌ها و حالات حاضر امور پیش گرفته در جامعه احاطه داشته باشد (جمشیدنژاد اول، ۱۳۸۲: ۳۹). بنابراین در راستای تعقیب این هدف، بهتر است به مواردی توجه شود که دانش‌آموزان به صورت گروهی در آن مشارکت داشته باشند. در ادامه، به برخی از راهکارهای روش تدریس فعال و مشارکت گروهی که در زمینه آموزش تاریخ و جذاب کردن درس تاریخ موثر است پرداخته می‌شود.

افزایش روابط دوستانه

برای اجرای این راهکار بهتر است از میان دانش‌آموزانی که به درس تاریخ و نقل حوادث تاریخی علاقه دارند چند نفر انتخاب شوند و از آن‌ها درخواست شود که هر جلسه یکی از حوادث تاریخی را که دوست دارند به شیوه گروهی و به صورت خلاصه پای تابلو بنویسند و در کلاس در حضور معلم برای دوستانشان تعریف کنند. استفاده از این ویژگی دانش‌آموزان هم می‌تواند جو کلاس را تغییر دهد و هم از نظر عاطفی موجب صمیمیت بین معلم و دانش‌آموزان شود.

برنامه‌ریزی خلاق

اجرای این راهکار به این شیوه است که: الف: تقسیم جلسات و درس‌ها بین گروه‌ها؛ هر کدام از گروه‌ها موظف هستند متناسب با برنامه‌های تعیین شده برای هر گروه مطالب خود را برای کلاس آماده کنند. در هر جلسه از ۹۰ دقیقه ۴۰ دقیقه به فعالیت معلم و ۵۰ دقیقه باقی‌مانده به فعالیت دانش‌آموزان سپری شود.

ب: برنامه‌های گروه‌ها دو دسته شود:

۱- برنامه‌های اجباری: برنامه‌های اجباری برنامه‌هایی هستند که هر گروه در مورد دروس تعیین شده اجباراً باید انجام دهد و توسط معلم تعیین شده است.

۲- برنامه‌های اختیاری: برنامه‌های اختیاری برنامه‌هایی هستند که هر گروه به صورت خلاقانه در مورد دروس تعیین شده انجام می‌دهد این فعالیت‌ها یا پیشنهاد معلم است و یا توسط خود گروه دانش‌آموزان تعیین شده است. فعالیت هر گروه مکمل گروه دیگر است و بدین ترتیب این شیوه‌ی برنامه‌ریزی شرایطی را فراهم می‌سازد که همه دانش‌آموزان کل درس‌ها را در مدت زمانی کوتاه دوره کنند. شیوه اجرا به ترتیب زیر است:

۱- برنامه‌های اجباری گروه محتوا ساز،

۲- برنامه‌های اجباری گروه مدرس شامل: تهیه خلاصه و چارت (راهنمای یادگیری) درس‌ها و ارائه آن به سایر دانش‌آموزان، تعیین کلید واژه هر درس و تعریف آن‌ها، پرسش شفاهی از متن درس، کد گذاری بر روی مباحث تاریخ، برنامه‌های اجباری گروه آزمون‌ساز: طرح آزمون بیست نمره‌ای از هر درس با رعایت استفاده از انواع سوالات، گرفتن آزمون از مباحث دو درس قبل، تهیه بانک سوالات. برنامه‌های اجباری گروه پژوهش: تهیه عکس از شخصیت‌ها و بناهای تاریخی که اسمشان در کتاب آمده است، تهیه بروشور درباره زندگی حاکمان،

برنامه‌های اجباری گروه نمایشگاه: نقد و تحلیل علمی گروه‌ها و محتوای تولید شده، تهیه آرشیو فعالیت‌ها.

برنامه‌های اختیاری: طرح مسابقه و سرگرمی با محوریت محتوای درس، معرفی سایت‌های مفید، تعیین تکلیف برای هفته بعد.

با برنامه‌ریزی‌های فوق تدابیری می‌توان اتخاذ کرد که همه مباحث کتاب در زمان برنامه‌ریزی شده در کلاس مورد بررسی قرار گیرند. گروه آزمون‌ساز از محتوای هر جلسه در همان جلسه آزمون می‌گیرد و نمرات را هفته بعد اعلام می‌کنند. بنابراین با توجه به این‌که همه اعضای گروه‌ها به یک اندازه درگیر درس‌ها هستند دیگر کسی با آزمون مخالفت نمی‌کند و همه با آمادگی کامل یک ربع آخر کلاس را در آزمون درس‌های همان روز شرکت می‌کنند.

لازم به ذکر است که در این روش معلم باید بر تمام فعالیت‌های کلاس شخصاً نظارت داشته باشد و محتوای درس‌ها و آزمون‌های تهیه شده را قبل از ارائه در کلاس کاملاً بررسی کند. هر گروه پس از انجام وظایف خود توسط سایر گروه‌ها مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و نقاط قوت و ضعف کارش عنوان می‌شود و جمع نظرات دانش‌آموزان به اضافه نظر دبیر به عنوان نمره کلاسی گروه لحاظ می‌شود. نمرات پرسش شفاهی نیز در نظر گرفته می‌شود. نمرات آزمون گروه آزمون‌ساز نیز با فعالیت‌های

راهبردهای تدریس موثر در آموزش تاریخ با تأکید بر تدریس فعال و کار گروهی

عملی اعضای گروه‌ها و نمرات پرسش شفاهی جمع و تقسیم بر ۳ می‌شود و از مجموع این نمرات نمره مستمر دانش‌آموزان تعیین می‌شود.

پرسش و پاسخ

برای تقویت اعتماد به نفس و استدلال و قدرت اظهار نظر و پرورش خلاقیت و روحیه جستجوگری و نقد پذیری دانش‌آموزان یکی از روش‌های موثر به کار بردن روش پرسش و پاسخ می‌باشد. در واقع روش پرسش و پاسخ گروهی دانش‌آموزان را به شرکت در بحث و فعالیت‌های آموزشی و در نتیجه یادگیری موثرتر تشویق می‌کند. علاوه بر آن انگیزه فعالیت، مطالعه و تحقیق را در دانش‌آموزان افزایش می‌دهد (شعبانی، ۱۴۰۱: ج ۱، ۳۲۶). در این راستا دانش‌آموزان هر کلاس باید به چند گروه تقسیم شوند. برای هر درس در هر ماه مطالبی برای فعالیت گروه‌ها مشخص شود. دانش‌آموزان در منزل درس مربوط به هر گروه را مطالعه کنند. معلم نیز پس از ارزشیابی درس گذشته در ابتدای درس جدید پرسشی را مطرح کند که کنجکاوی دانش‌آموزان را برانگیزد و آنان را وادار به تلاش ذهنی کند. به طور مثال: چه عواملی باعث شروع جنگ جهانی اول شد؟ دانش‌آموزان نیز در گروه‌های خود به بحث بپردازند و نتیجه بحث را به صورت گزارش ارائه دهند. به عنوان مثال پاسخ گروه اول: اختلافات مرزی. پاسخ گروه دوم: مسابقه تسلیحاتی. گروه سوم: گسترش استعمار و... سبب شروع جنگ جهانی اول شد. پس از ارائه گزارش گروه‌ها، معلم توضیحات کافی داده و در صورت لزوم دانش‌آموزان را راهنمایی کند. پس از آن معلم سوال‌های متوالی بپرسد که هدف از این سوال‌ها تداوم فعالیت‌های ذهنی در دانش‌آموزان و هدایت تلاش ذهنی، برای کشف آگاهانه مسئله است. علاوه بر آن ترتیبی اتخاذ کند تا همه دانش‌آموزان در جریان فعالیت‌های درسی قرار گیرند و فعالانه به اندیشه و پرسش و پاسخ بپردازند. از طرف دیگر، به دانش‌آموزان فرصت کافی برای تفکر و تأمل و پاسخ دادن دهد. استفاده از این روش موجب اعتماد به نفس بیشتر و ایجاد علاقه و تفکر خلاق در دانش‌آموزان می‌شود و قدرت اظهار نظر دانش‌آموزان را تقویت می‌کند. علاوه بر آن استفاده از این روش سبب تشخیص و تحریک تفکر، توانایی‌ها، علایق، تقویت قدرت استدلال، سنجش و قضاوت، استفاده از تجارب و دانسته‌های گذشته و ایجاد اعتماد به نفس در دانش‌آموز می‌شود. همچنین برای ایجاد رقابت میان دانش‌آموزان ارزشیابی مستمر به شکل تیمی و گروهی انجام شود و در پایان هر جلسه گروه‌های برتر نیز اعلام شوند (همان، ۳۲۶).

در واقع معلم با به کار بردن این روش دانش‌آموزان را به تفکر و تلاش درباره مفاهیم و حوادث تاریخی و بیان تجزیه و تحلیل خود از درس تشویق تشویق می‌کند. ولی اندیشه‌ها و تفکرات خود را به دانش‌آموزان دیکته نمی‌کند، بلکه به عنوان یک تسهیل کننده به دانش‌آموزان کمک کند تا با انتخاب راهبردهای مناسب، خود شخصا در جهت حل مشکل اقدام نمایند.

کشیدن نقشه توسط دانش‌آموزان

از دیگر مسائلی که در آموزش تاریخ مورد توجه بوده و هست، مسئله مرزهای تاریخی و حدود و ثغور کشورها در روزگاران گذشته است. با بهره گیری بهینه از برخی دستاوردهای علم جغرافیا و استفاده از چند اطلس و نقشه تاریخی، می‌توان به فهم سریع تر و پایدارتر موضوع تغییر مکرر قلمرو و مرزهای ایران در سده‌های گذشته مدد رساند (خیراندیش، ۱۳۸۶: ۲-۳؛ هیل، ۱۳۳۴: ۴۶-۴۷). در واقع اگر در استفاده از نقشه برای فهم تغییر مرزها به درستی عمل شود، جلسه درس جذاب و مورد علاقه مخاطبان خواهد بود. چنانچه آموزگاران بخواهند چگونگی و دلایل تغییر قلمرو کشور به راحتی و برای همیشه در ذهن مخاطبان جای گیرد، لازم است یک جلسه کلاس را برای این امر اختصاص دهند. آنگاه با نصب چند نقشه از قلمرو ایران در دوران گذشته، در کنار نقشه فعلی ایران و همسایگانش، به تبیین تغییرات پیش آمده و دلایل آن بپردازند. برای پرهیز از سردرگمی و خستگی احتمالی مخاطبان، بهتر است به جای نقشه‌های متعدد دوران قبل، از نقشه چند سلسله مهم حکومتی ایران استفاده کنند. لازم

است در هنگام تبیین موضوع، دبیران بیان کنند که بخشی از قلمرو ایران در زمان برخی از این حکومت‌ها (مثلاً هخامنشیان)، اکنون جزء محدوده ایران نیست و در قلمرو کشورهای دیگر (مانند: عراق، اردن، سوریه، لبنان، فلسطین و...) واقع شده است. انجام این شیوه در هنگام آموزش مطالب تاریخ معاصر - به ویژه در دوره قاجاریه که بسیاری از بخش‌های تاریخی کشورمان از ایران منتزع شد - ضرورت بیشتری دارد. اهمیت استفاده از نقشه در انتقال بخشی از مطالب تاریخی، زمانی روشن تر خواهد شد که در نظر آوریم ۷۵ درصد از مطالب آموزشی از راه بصری به مخاطب منتقل می‌گردد.

با توجه به مطالبی که در بالا ذکر شد می‌توانیم بگوییم که روش دیگری که نقش بسزایی در ارتقاء فرایند یادگیری و مشارکت دانش‌آموزان در ارائه درس تاریخ دارد، کشیدن نقشه‌های تاریخی بر روی تخته و در روزهایی که هوا مساعد است بر آسفالت کف مدرسه با استفاده از زغال و گچ‌های رنگی است (به‌ویژه در مدارس که فاقد امکاناتی مثل نقشه، اطلس و... است). استفاده از نقشه‌ها و تصاویر در ارائه مطالب کاربرد زیادی دارند، به دلیل این که اولاً دانش‌آموزان با قلمرو حکومت‌های مختلف، اقتدار ایران در دوره‌های گذشته، همسایگان ایران و مرزبندی‌های داخلی و خارجی آشنا می‌شوند. ثانیاً آنها ممکن است ابراز تاسف کنند که چرا از قلمرو ایران کاسته شده است. ثالثاً به فرهنگ و تمدن ایرانی افتخار می‌کنند.

بهبتر است کشیدن نقشه در فضایی کاملاً آزاد اجتماعی و آزاد از نظر بیان اندیشه و تصمیم‌گیری اجرا شود. در این روش نیز دانش‌آموزان با مشارکت فعالانه در فعالیت‌های آموزشی و به ویژه با کشیدن نقشه‌های تاریخی می‌توانند مسولیت یادگیری را بر عهده بگیرند. به این ترتیب که دانش‌آموزان با کمک همدیگر در حیاط مدرسه نقشه‌ای بکشند و با مذاکره و مباحثه، اطلاعات خود را مبادله کنند، و در مورد راه‌حل‌های انتخاب شده به قضاوت بنشینند. برای مثال برای تدریس درس «سیاست و حکومت در عصر قاجار» می‌توان از این روش استفاده کرد. چون در این درس قراردادهای مهمی بین حکومت قاجار و دولت‌های خارجی بسته شد که نتیجه آن جدا شدن بخش عظیمی از ایران بود و دانش‌آموزان باید با این بخش از سرزمین‌های جدا شده از ایران آشنا شوند. با همکاری خود دانش‌آموزان می‌توان نقشه‌ای تاریخی در حیاط مدرسه کشید. در فرایند چنین فعالیتی دانش‌آموزان هم با عهدنامه‌های بسته شده بین دولت قاجار و دولت‌های غربی به خوبی آشنا خواهند شد و هم با سرزمین‌هایی که روزگاری متعلق به ایران بود و الان دیگر نیست. علاوه بر آن در فرایند چنین طرح‌هایی دانش‌آموزان توانایی لازم را برای تجزیه و تحلیل و ارزیابی عقاید، اندیشه‌ها و انتقادات خود و دیگران چه درست و چه نادرست کسب می‌کنند.

تدریس گروهی دانش‌آموزان

روش تعاملی دیگری که نقش موثری در آموزش درس تاریخ و یادگیری آن دارد، روش تدریس گروهی توسط دانش‌آموزان و مشارکت فعال آن‌ها در جریان تدریس است. اساس این روش تدریس مبتنی بر همیاری در یادگیری است و اساس یادگیری از طریق همیاری، تشکیل تیم‌های یادگیری است. در واقع در این نوع یادگیری مسولیت بر دوش دانش‌آموزان است و آنان در فرایند یادگیری درگیر هستند و پایه و اساس یادگیری از طریق همیاری تشکیل تیم‌های یادگیری است. این روش سبب جلوگیری از گوشه‌گیری، از خود بیگانگی، بی‌هدفی، و ناراحتی در فعالیت‌های جمعی می‌گردد و سبب بالا رفتن حس اعتماد به نفس شده و روابط بین فردی دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد. در این روش از دانش‌آموزان انتظار می‌رود با یکدیگر به تعامل پرداخته، پیشرفت تحصیلی یکدیگر را بر عهده بگیرند. همچنین دانش‌آموزان انتظار دارند گروهی را که در آن فعالیت دارند به موفقیت دست یابد و افراد، گروه را در دستیابی به موفقیت یاری رسانند. این روش بر دو فرضیه استوار است:

راهبردهای تدریس موثر در آموزش تاریخ با تأکید بر تدریس فعال و کار گروهی

۱- هر یک از شرکت‌کنندگان، قسمت متفاوتی از موضوع درس را یاد می‌گیرند.

۲- هر فراگیر می‌تواند به اعضای تیم خود درس بدهد.

در این الگو، تدریس توسط «اعضای تیم فراگیران» انجام می‌شود و پس از آن معلم توضیحات ضروری و تکمیلی را ارائه می‌دهد. به همین جهت این الگو را «تدریس اعضای تیم» نام نهاده‌اند. برای مثال از این روش در کلاس دوازدهم انسانی و برای تدریس درس «جنگ جهانی اول» می‌توان استفاده کرد. به این صورت که در مرحله اول آمادگی فردی دانش‌آموزان را سنجید و آن‌ها را به گروه‌های ۴ نفره تقسیم کرد و به هر کدام یک شماره اختصاص داد. به این ترتیب گروه اول: زهرا شماره یک، فاطمه شماره دو، سحر شماره سه، آذر شماره چهار. و... در مرحله دوم قوانینی که گروه‌ها ملزم به رعایت آنها هستند، مانند: یادداشت- برداری، بحث و گفتگو به طور آهسته، زمان بندی و... را برای آن‌ها یادآوری کرد. مرحله بعد متن درس را به بخش‌های مستقل و به طور مساوی بین اعضای گروه‌ها تقسیم‌بندی کرد (یوسفی: ۱۳۸۶، ۲۴۴، نقیه: ۱۳۸۲، ۱۲۴). پس از این مرحله، یک بخش از موضوع درس را جهت مطالعه‌ی فردی برای هر فراگیر در نظر گرفت. مثلاً صفحه ۳۰ برای دارنده شماره ۱ هر گروه، صفحه ۳۲ برای دارنده شماره ۲ هر گروه، صفحه ۳۴ برای دارنده شماره ۳ هر گروه.

دانش‌آموزان پس از توضیحات معلم گروه‌های هم شماره را تشکیل دهند و هر یک از اعضا قسمت مطالب خود را برای اعضای جدید توضیح دهد و در پایان بحث، تبادل نظر و نتیجه‌گیری کنند. معلم نیز بر اجرای فعالیت گروه‌ها نظارت کند و در کنترل کلاس و برقراری آرامش نهایت تلاشش را کند. علاوه بر آن به گروه‌ها برای پیدا کردن مشکلات اعضای گروه و رفع آن‌ها کمک کند. در پایان نیز یک نفر از هر گروه به صورت تصادفی یا انتخابی برای تدریس قسمت‌های مختلف درس انتخاب کند و فرصت کافی برای پرسش و پاسخ و ارائه توضیحات تکمیلی به آن‌ها دهد.

استفاده از این روش می‌تواند سبب شود که دانش‌آموزان در مورد بخش تعیین شده مطالعه کنند و در آن زمینه مهارت پیدا کنند. علاوه بر آن در غیاب معلم در سر کلاس این توانایی را پیدا کنند که کلاس را اداره کنند و پذیرای نقدهای مفید هم‌کلاسی‌های خود باشند.

انجام پروژه‌های گروهی

روش دیگری که به صورت مشارکتی در زمینه بالا بردن علاقه دانش‌آموزان در درس تاریخ می‌تواند موثر باشد، روش انجام پروژه به صورت گروهی است. در این روش که باعث تقویت همکاری، بالا رفتن قدرت مدیریت، کاوشگری منظم، کنترل و پویایی موثر گروهی، احساس مسولیت‌پذیری، انضباط کاری، صبر و تحمل در انجام امور، رابطه مناسب بین دانش‌آموز و معلم، تحمل عقاید دیگران و مهارت‌های اساسی پژوهش در دانش‌آموزان می‌شود (شعبانی، ۱۴۰۱: ج ۱، ۴۱۵)، باید از آن‌ها خواسته شود که در مورد مطالبی مثل عید نوروز، جشن سده، مهرگان، گاهنبار و... پروژه‌ای به کلاس ارائه دهند. نتایج این پروژه‌ها، سبب تجدیدنظر در برنامه‌ها می‌شود؛ در نتیجه مطالب و کارهایی در مدارس دنبال خواهد شد که متناسب با احتیاجات، استعداد و علایق دانش‌آموزان باشد.

ساخت نمونه‌های تاریخی توسط دانش‌آموزان

نمونک یا ماکت، نمونه‌ای کوچک‌تر و ساده‌تر از آن‌چه قرار است ساخته شود، می‌باشد. هدف از روش ساخت ماکت آشنایی دانش‌آموزان با بناهای تاریخی و ایجاد انگیزه بیشتر برای مباحث درس‌های تاریخ به‌ویژه تاریخ ایران باستان است. اجرای این طرح می‌تواند هم سبب تقویت همکاری گروهی و احساس دوستی در بین اعضای کلاس شود و هم سبب ایجاد علاقه و آگاهی و تقویت قدرت تجزیه و تحلیل در درس تاریخ شود. برای اجرای این طرح باید کلاس به چند گروه برای ساخت ماکت تقسیم شوند، و با ابزار ساده مانند مقوا و گل شروع به ساخت ماکت‌های تاریخی کنند. برای مثال: گروه یاسمن: منشور کوروش. گروه مریم: مقبره کوروش. گروه نرگس: دیوار چین گروه پرستو: معبد چغازنبیل - گروه فاطمه: لوحه های گلی. گروه سحر مهره‌های گلی.

رهاوردهای ساخت ماکت می‌تواند این باشد که پس از ساخت ماکت‌ها به دانش‌آموزان گفته شود که از ساخته‌های خود یک گزارش بنویسند. در گزارش‌های آنها مشخص می‌شود که تا چه میزان علاقمند به تاریخ و فرهنگ ایران زمین شدند، و به آن افتخار می‌کنند. همچنین می‌توان در پایان آثار دانش‌آموزان را در قفسه‌ای شیشه‌ای در دفتر قرار داد.

تلفیق هنر در تدریس درس تاریخ

می‌توان آموزش پاره‌ای از مطالب از جمله مطالب تاریخی را با امکانات هنری تسهیل کرد (هیل، ۱۳۳۴: ۸۶). این طرح در آموزش درس تاریخ به‌ویژه تاریخ دهم می‌تواند موثر واقع شود. برای مثال برای تدریس درس چهارم از تاریخ دهم با عنوان «پیدایش تمدن بین‌النهرین و مصر» وقتی بحث گذشته بشر ارائه می‌شود و گذشته بشر به دو دوره پیش از تاریخ و پس از تاریخ تقسیم‌بندی می‌شود برای بر شمردن ویژگی‌های دوره گردآوری خوراک و مقایسه آن با زندگی امروز می‌توان از دانش‌آموزان درخواست کرد که نقاشی‌هایی در این زمینه بکشند. دانش‌آموزان می‌توانند به صورت گروهی تصاویری مربوط به ابزار زندگی از گذشته تا امروز، شیوه لباس پوشیدن، نوع غذا و... بکشند و به همراه توضیحات نوشته شده در زیر آن‌ها به دیوار کلاس بچسبانند. علاوه بر آن هنگامی که موضوع زندگی انسان‌های نخستین مطرح می‌شود می‌توان از دانش‌آموزان خواست که به صورت گروهی یک نقاشی تطبیقی از تغییر وسایل و امکانات زندگی انسان تهیه کنند. برای مثال تصویر یک غار را در کنار یک ساختمان مدرن امروزی نقاشی کنند و به تفاوت شیوه‌های زندگی مردم از گذشته تا حال بپردازند. علاوه بر آن نقاشی تصاویر شخصیت‌های کتاب، اماکن تاریخی، ظروف سفالی، سکه‌ها و... نیز می‌توان نقش مهمی در آموزش تاریخ و تغییر یادگیری دانش‌آموزان داشته باشد، در صورتی که تمام این کارها مستلزم امکانات خاصی نیست.

تقویت قدرت تخیل دانش‌آموزان با روش ایفای نقش

اجرای تئاتر و بازی‌های نمایشی و خواندن نمایشنامه که توسط خود دانش‌آموزان اجرا می‌گردد، علاوه بر فراهم کردن اسباب انبساط خاطر دانش‌آموزان، موجب تقویت آن‌ها به تاریخ و ماندگاری موضوع نمایش در ذهن آنها می‌شود (روح‌الامینی، ۱۳۸۶: ۱۱-۱۴؛ هیل، ۱۳۳۴: ۸۲-۸۳). با اجرای نمایشنامه‌های جذاب و کوتاه تاریخی و دادن نقش‌های نمایشی به دانش‌آموزان، می‌توان دانش‌آموزان را در جایگاه و فضای تاریخی برخی از شخصیت‌ها و قهرمانان مشهور روزگاران پیشین قرار داده و یاری‌گر آنها در بازسازی ذهنی تاریخ و تصور کردن بخشی از زندگی انسان‌های درگذشته گردید. علاوه بر آن از طریق اجرای نمایشنامه‌های تاریخی، می‌توان قوه تخیل دانش‌آموزان را تقویت نموده و با کشاندن آنها به فضای تاریخ، زمینه فهم راحت‌تر برخی از موضوعات انتزاعی تاریخ را فراهم نمود (کیوان، ۱۳۸۵: ۲۲-۲۳؛ رامبد، ۱۳۸۵: ۳۰). موضوع نمایشنامه‌های تاریخی، می‌تواند وقایع مهم تاریخی یا زندگی شخصیت‌های معروف باشد. دقت در استفاده از برخی از نمادها و امکانات زندگی ایام قدیم و لباس‌های قدیمی

راهبردهای تدریس موثر در آموزش تاریخ با تأکید بر تدریس فعال و کار گروهی

و رعایت تقریبی فرم ظاهری شخصیت‌های روزگاران گذشته، علاوه بر افزودن بر شور و حال نمایش و سهولت در بردن دانش‌آموز به فضای تاریخی، بستر فهم سریع و راحت تفاوت‌های زندگی امروز و گذشته و نیز چگونگی برخی تغییرات صورت گرفته در زندگی سیاسی و اجتماعی و اقتصادی انسان‌ها را هموار می‌سازد.

لازم به ذکر است که اجرای نقش‌های تاریخی که در اینجا به کار می‌رود، به مهارت‌های خاص هنری مثل بازیگری در تئاتر و سینما نیازی ندارد بلکه معلم بنا به موقعیت، هدف و موضوع مورد نظر، به عنوان یک روش از آن استفاده می‌کند. برای مثال می‌توان از این راهکار برای آموزش و یادگیری «قیام مختار» استفاده کرد. برای اجرای این راهکار می‌توان از یکی از کتاب‌های دست اول تاریخی از جمله تاریخ طبری ماجرای قیام مختار را کپی برداری کرد و هر قسمت را به یکی از دانش‌آموزان داد تا در روزی که قرار است این مبحث تدریس شود هر کدام در نقش یکی از شخصیت‌های تاریخی قیام مختار قرار بگیرند و داستان را روایت کنند.

اجرای این راهکار به صورت گروهی می‌تواند سهم عمده‌ای در تقویت قدرت تخیل در دانش‌آموزان و همچنین ایجاد علاقه و انگیزه در یادگیری درس تاریخ داشته باشد. علاوه بر آن دانش‌آموزان خجالتی نیز می‌توانند با اعتماد به نفس در خواندن نمایشنامه شرکت کنند و رابطه عاطفی ایجاد شده بین آن‌ها و هم‌کلاسی‌هایشان سبب گردد که فرایند یادهی و یادگیری درس تاریخ بهتر صورت بگیرد.

تکمیل نمودارهای درسی توسط دانش‌آموزان

راهکار دیگری که مبتنی بر تعامل و کار گروهی است و می‌تواند در زمینه آموزش تاریخ و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان برای یادگیری این درس موثر واقع گردد تکمیل نمودارهای درسی، به‌ویژه نمودارهای خط زمان در کتاب‌های درسی تاریخ است. با به کار بستن این راهکار به مطالب درسی انسجام بخشیده می‌شود و اوقات بیکاری دانش‌آموزان با تکمیل این نمودارها پر می‌شود. علاوه بر آن پس از تکمیل، نمودارهای برگزیده در کلاس نصب می‌گردد و دانش‌آموزان می‌توانند در ساعات تفریح، نمودارها را با علاقه مطالعه کنند و گاهی اوقات برای تکمیل اطلاعاتشان سوال کنند. بنابراین می‌توان گفت که تکمیل نمودارهای درسی توسط دانش‌آموزان می‌تواند به عنوان یک رویکرد مناسب در آموزش تاریخ موثر واقع گردد و نقش ویژه‌ای در خلاق کردن دانش‌آموزان و سوال پرسیدن آن‌ها داشته باشد.

تشکیل انجمن‌ها

یکی دیگر از روش‌های مشارکتی و گروهی که می‌تواند در آموزش دانش تاریخ و توجه دانش‌آموزان به این درس موثر واقع شود تشکیل انجمن علمی است. انجمن علمی، سازمانی است که برای ترویج یک رشته یا حرفه علمی یا یک گروهی از رشته‌ها و حرفه‌های مرتبط بر پا شده است تا از طریق تعامل آزاد، خردمندانه و به دور از سلطه، بتواند بین صاحبان هر تخصص زمینه لازم برای پیشبرد علم و ترویج اصول و قواعد جمعی یا اخلاقی کار و فعالیت و پیوند علم و عمل در آن رشته علمی را فراهم نماید (عبدالمهدی، ۱۳۸۱: ۴۷). انجمن علمی تاریخ به منظور حمایت، تقویت و ترویج فرهنگ و اخلاق علمی در مدرسه، تقویت روحیه و بنیه علمی دانش‌آموزان مستعد و توانمند و فراهم آوردن زمینه‌های مناسب برای فعالیت‌های جمعی علمی در زمینه تاریخ، همچنین بهره‌گیری از توانمندی و خلاقیت آنان در تحقق توسعه علمی و نهضت تولید علم تشکیل می‌شود و به فعالیت می‌پردازد. در واقع برای اینکه دقت، توجه، همکاری، یادگیری و علاقه دانش‌آموزان به درس تاریخ بیشتر شود، باید انجمنی از

افراد در سه پایه در مدرسه تشکیل شود که علاوه بر اینکه مطالب جالب و خواندنی مرتبط با کتاب‌های درسی را برای سایر افراد گردآوری می‌کنند باعث افزایش اطلاعات صحیح نیز می‌شوند، علاوه بر آن اعضای این انجمن می‌توانند حس رقابت صحیح را نیز تقویت کنند. از دیگر وظایف دانش‌آموزان در این انجمن می‌توان به: ایجاد زمینه مناسب جهت تشکیل بهتر کلاس درس، برنامه‌ریزی، جذب دانش‌آموزان علاقه‌مند به درس تاریخ و ایجاد انگیزه و رغبت نسبت به فعالیت‌های علمی در حوزه تاریخ، افزایش سطح مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های علمی در سطح مدرسه، برگزاری و همکاری در اجرای جشنواره‌ها و مسابقات علمی در زمینه تاریخ، تولید و انتشار یک نشریه تاریخی در سطح دانش‌آموزان اشاره کرد. علاوه بر آن معلم می‌تواند برخی از طراحی سوال‌های آزمون را، به افراد انجمن بسپرد و نیز در برخی مواقع که معلم در مدرسه حضور ندارد از آنان به عنوان همیار استفاده کند. البته تعداد افراد انجمن و جایگاه آنان و نیز نحوه انتخاب و تعیین آنان، باید مورد توجه قرار گیرد.

علاوه بر برپایی انجمن علمی تاریخ، می‌توان از مدیر تقاضا کرد در روزهایی که انجمن اولیاء و مربیان را در مدرسه برگزار می‌کند جلسات توجیهی برای آشنایی والدین با دانش تاریخ و اهمیت آن در زندگی و آینده دانش‌آموزان را نیز به آن اضافه کند. برگزاری این جلسات سبب می‌شود تا خانواده‌هایی که از نظر سواد در سطح پایینی قرار دارند با اهمیت دانش تاریخ آشنا شوند. علاوه بر آن این جلسات در توجیه خانواده‌هایی که دانش تاریخ را برای فرزندان خود بی‌فایده می‌دانند هم موثر واقع می‌گردد.

تغییر چینش کلاس و اجرای طرح بحث گروهی

تغییر چیدمان کلاس از حالت ردیفی به حالت U شکل راهکار بعدی است که می‌تواند نقش مهمی در آموزش مباحث تاریخی داشته باشد. در واقع چیدمان میز و صندلی کلاس به سبب ساختار خود می‌تواند فعالیت و در پی آن فرایند یادگیری را تقویت و یا تضعیف نماید. بنابراین نیاز به درک رفتارهای حاصله از انواع چیدمان برای سازماندهی فضاهای کلاس درس برای معلمان و طراحان محیط‌های آموزشی ضروری است (سلیمان‌پور: ۱۳۸۰: ۴۵). اگر چه ۹۰ درصد کلاس‌های درس به سبک ردیفی چیده شده‌اند، اما این سنتی‌ترین وضعیت طراحی فضاهای کلاسی می‌باشد. ارزیابی مختلف از چیدمان نشان می‌دهد که چیدمان سنتی اصلی‌ترین مدل نشستن در طول دوران تحصیلی است. به خصوص در دوران بالاتر از دبستان و دوران دانشگاه. در حقیقت تا زمانی پیش و شاید امروزه در بعضی مدارس، نیمکت‌ها به شکلی به زمین متصل بودند. این قرار گیری برای زمانی مناسب است که معلم می‌خواهد دقت‌ها به چیزی متمرکز شود. کم‌اثرترین سازماندهی و مرتبط‌ترین آن با رفتار نامناسب هنگام مباحثه، نیمکت‌های ردیفی است. اگر هدف فقط پخش اطلاعات در کلاس باشد و همچنین وقتی که تمرکز فقط بر فعالیت‌های معلم باشد، چیدمان سنتی به خاطر ایجاد تعامل کمتر، بهترین گزینه است. این نوع از چیدمان بیشترین توجه را بر تعامل معلم با دانش‌آموز دارد (عبداللهی، ۲۰۱۶: ۴). اما برای طرح مباحث کلاسی و مشارکت و تعامل دانش‌آموزان با معلم، و دانش‌آموزان با دانش‌آموزان می‌توان از روش‌های بهتری استفاده کرد. در واقع می‌توان گفت که چیدمان میز و صندلی علاوه بر فعالیت کلاسی بر نوع تعامل دانش‌آموزان با دانش‌آموزان و معلمان با دانش‌آموزان تاثیر دارد که این خود سر آغاز زندگی اجتماعی است. کلاس‌های درس کوچکترین مدل از یک اجتماع کوچک است که می‌توانند بستر بسیار مهمی نیز برای پرورش ابعاد مختلف شخصیت اجتماعی نوجوانان باشند. بنابراین باید از چیدمان‌های دیگری از جمله: چیدمان دایره‌ای، نعل اسبی، گروهی و... استفاده کرد. برخی مواقع از دانش‌آموزان بخواهیم که صندلی‌هایشان را به صورت دایره‌ای بچینند و در بحث کلاسی شرکت کنند. در واقع برای ارتباط و تعامل بیشتر دانش‌آموزان با یکدیگر و همچنین ارتباط مؤثر و چهره به چهره معلم با دانش‌آموزان بهتر است چینش نیمکت‌ها به صورت دایره‌ای یا به شکل "U" باشد.

راهبردهای تدریس موثر در آموزش تاریخ با تأکید بر تدریس فعال و کار گروهی

طرح انواع سوالات از متن درس به صورت گروهی

طرح انواع سوالات از متن کتابهای درسی تاریخ راهکار دیگری است که می‌تواند در بالا بردن انگیزه یادگیری در درس تاریخ موثر واقع شود. نحوه اجرای این روش بدین صورت است که سرگروه، یک درس را که قرار است جلسه بعدی پرسیده شود بین اعضای گروه خود تقسیم کند و هر عضوی از گروه موظف است قسمت مربوط به خودش را سوال طرح کند. طرح سوالات می‌تواند شامل: سوالات صحیح و غلط، جا خالی، چهار گزینه‌ای، جور کردنی، کوتاه پاسخ، گسترده پاسخ و سوالات انتخابی باشد. همچنین می‌توان پس از پایان هر سه درس، از بین سوالات طرح شده توسط دانش‌آموزان از آن‌ها امتحان گرفته شود. این روش هم در بالا بردن دقت و تمرکز دانش‌آموزان و هم در اشتیاق آن‌ها در یادگیری درس تاریخ موثر است.

استفاده از منابع دیداری و شنیداری

استفاده از منابع دیداری و شنیداری در تدریس را در حقیقت نمی‌توان شیوه مستقل و مجزا دانست. معلم در هرگونه تدریس می‌تواند از وسایل دیداری و شنیداری کمک بگیرد. گاهی می‌توان در تدریس از وسایلی نظیر رادیو، تلویزیون و ضبط و پخش صوت، نمودار و نقشه استفاده کرد. مثلاً معلم در هنگام سخنرانی ممکن است از عکس استفاده کند، یا برای نمایش دادن یک رابطه علمی از نمودار کمک بگیرد. به طور کلی کاربرد صحیح منابع دیداری و شنیداری برای برانگیختن کنجکاوی دانش‌آموزان و تشویق آن‌ها به فراگیران بسیار موثر است. با توجه به این که برخی مدارس مجهز به سالن‌های دارای امکانات دیداری و شنیداری، کامپیوتر و...مجهز نیستند می‌توان لپتاپ یا گوشی شخصی خود را به کلاس درس برده و از آن برای پخش فیلم‌ها و مستندهای تاریخی استفاده کرد. علاوه بر آن پاورپوینت‌هایی که به صورت گروهی توسط دانش‌آموزان آماده می‌شد نیز از این طریق قابل نمایش بود.

کشیدن جدول، دسته‌بندی و تقسیم‌بندی حوادث تاریخی

یکی از روش‌های دیگری که می‌تواند سهم عمده‌ای در جلب توجه دانش‌آموزان به دانش تاریخ داشته باشد، کشیدن جدول توسط گروه‌ها و دسته‌بندی کردن حوادث، علل، نتایج، شرایط زمانی و مکانی و...است. این روش برای یادگیری آسان‌تر رخدادهایی چون نهضت تنباکو، مشروطیت، ملی شدن صنعت نفت، جنگ جهانی اول و دوم، انقلاب اسلامی، قیام پانزده خرداد، کودتای ۲۸ مرداد، کشف حجاب و...اهمیت زیادی دارد. به این ترتیب که دانش‌آموزان در این جداول سوال‌هایی مختلفی را طرح می‌کنند و در جدول روبه‌رو جواب آن‌ها را ثبت می‌کنند. از جمله: چه اتفاقی افتاد چگونه رخ داد؟ چرا اتفاق افتاد؟ چه نتایج داشت؟ در چه شرایطی اتفاق افتاد؟ چه افرادی درگیر در ماجرا بودند؟ در چه زمان و مکانی اتفاق افتاد؟

فراهم کردن شرایط فیزیکی مناسب برای یادگیری بهتر

در آموزش و پرورش نوین فضای فیزیکی به عنوان یک عامل زنده و پویا در انجام فعالیت‌های آموزشی و تربیتی دانش‌آموزان تلقی می‌گردد. در یک نگاه سیستماتیک، فرآیند تعلیم و تربیت متأثر از مجموعه عواملی از این قبیل بوده و چنانچه این مجموعه متناسب با استانداردهای مورد نیاز تدارک دیده شوند محصول نظام آموزش و پرورش انسان‌هایی سالم، توانمند با توان یادگیری بیش‌تر و شخصیتی متعادل اعم از فردی و اجتماعی خواهد بود.

راهکار بعدی که می‌تواند در آموزش بهتر درس تاریخ و ارتقاء سطح یادگیری دانش‌آموزان موثر واقع گردد فراهم کردن شرایط فیزیکی مدرسه با کمک مدیر مدرسه، دانش‌آموزان، خانواده‌ها و... باز هم به شیوه گروهی است. (برای مثال خریدن پرده و نصب آن در کلاس، رنگ متناسب با دیوارها و...). محیطی که دانش‌آموزان در آن به کسب علم و آموزش مشغول‌اند همچون تمام محیط‌های دیگر که بر رفتار فرد موثر است، رفتار و سلامت روان آنها را تحت تاثیر قرار می‌دهد. روشن است محیط فیزیکی مدرسه از جمله شرایط ساختمانی، نور، رنگ، بهداشت محیط و... در سلامت روان دانش‌آموزان تاثیر گذار است. از این رو ضروری است که در جهت ارتقاء بهداشت روانی دانش‌آموزان تامین شرایط نامناسب فیزیکی مورد توجه قرار گیرد و از آنجایی که قسمت عمده ساعات روزانه دانش‌آموزان در محیط مدرسه می‌گذرد شرایط نامناسب فیزیکی مثل ناکافی بودن نور، سیستم گرمایش و سرمایش نامناسب، امنیت ساختمان و... بسیار حائز اهمیت است (صفری، ۱۳۹۴: ۲). بنابراین مدرسه و کلاس باید دارای ویژگی‌هایی از جمله آسایش و جذابیت باشد و ایجاد انگیزه کند. به بیانی دیگر عوامل فیزیکی محیط برای انسان‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. محیط فیزیکی، بر احساسات و چگونگی ارتباط بر دیگران تأثیر دارد. مدرسه زیبا و جذاب زمینه را برای یادگیری و شکوفایی استعدادها تسهیل می‌کند و مدرسه نامناسب نیز شوق و اشتیاق در دانش‌آموزان را به حداقل می‌رساند و امکان پویایی و بالندگی را کاهش می‌دهد. یکی از مولفه‌هایی که می‌توان گفت دانش‌آموزان از سلامت روانی مناسب برخوردار هستند، دارا بودن دانش‌آموزان از روحیه شاد است. در آموزش نشاط‌انگیز، محیط فیزیکی کلاس از نظر پردازش روانی و زیبایی شناختی در اولویت قرار می‌گیرد، زیرا هیچ چیز مثل یک کلاس ایستا کسل‌کننده نیست. چنانچه در مدرسه آب سالم، سرویس‌های بهداشتی، فضای کافی، سیستم جمع‌آوری مواد زائد، تجهیزات، وسایل مناسب و استاندارد وجود نداشته باشد و بطور کلی آسایش محیطی فراهم نشود، بطور قطع تلاش‌های آموزش و پرورش، معلمان و مربیان بازدهی مطلوب را نخواهد داشت.

گردش علمی

گردش علمی به دانش‌آموزان امکان می‌دهد که از طریق مشاهده طبیعت، وقایع، فعالیت‌ها، اشیاء و مردم تجزیه علمی به دست آورد. در گردش علمی دانش‌آموزان با مشاهده واقعیت‌ها می‌توانند مفاهیمی را که در کلاس درس مورد بحث قرار می‌گیرد، بهتر در ذهن خود بپروراند و معلم می‌تواند با استفاده از این شیوه کنجکاوی، فراگیران را درباره موضوعی خاص برانگیزد. در واقع کسب تجارب واقعی و فعال بودن دانش‌آموزان از محاسن گردش علمی است. اگر چه در بیشتر مدارس به‌ویژه مدارس روستایی هزینه و امکانات لازم برای گردش به اماکن تاریخی وجود ندارد ولی می‌توان از دانش‌آموزان در مورد خانه‌های قدیمی و امامزاده‌های روستا سوال پرسیده شود و نظر آن‌ها را در مورد یک بازدید از آن اماکن جويا شویم. از دانش‌آموزان بخواهیم قبل از رفتن به آن اماکن در مورد آن‌ها از بزرگترهای خود سوال کنند و در حد چند صفحه در مورد آن‌ها بنویسند و در روزی که برای بازدید می‌روند برای بقیه دوستان توضیح دهند. یکی از نتایج این بازدیدها می‌توان این باشد که دانش‌آموزان با تغییر و تحولات و سیر روند خانه‌سازی و مصالح به کار برده شده در خانه‌سازی در گذر زمان آشنا شوند. گزارش نهایی گردش علمی می‌تواند به صورت نوشته‌ای توسط معلم یا دانش‌آموزان در اختیار مدرسه قرار داده شود و در کتابخانه بایگانی گردد تا در صورت لزوم از آن استفاده شود (شعبانی، ۱۴۰۱: ج ۱، ۳۸۱).

راهبردهای تدریس موثر در آموزش تاریخ با تأکید بر تدریس فعال و کار گروهی

همکاری با معلم پرورشی مدرسه

علاوه بر اجرای طرح‌های ذکر شده، موارد دیگری نیز می‌تواند در آموزش درس تاریخ و در توجه دانش‌آموزان به این درس موثر واقع گردد از جمله: کمک گرفتن از معلم پرورشی مدرسه است. ارتباط نزدیک مربیان پرورشی با دانش‌آموزان و نفوذی که بر آنان دارند، نقش مهمی در سلامت فکری و روانی آن‌ها ایفا می‌کند. همکاری معلم پرورشی در آموزش درس تاریخ به این صورت است که از معلم پرورشی مدرسه درخواست شود مباحث دینی و اعتقادی که قرار است دانش‌آموزان فرا بگیرند را با استفاده از داستان‌های عبرت‌آموز تاریخی برای آن‌ها بیان کند. برای مثال از او بخواهیم روش زندگی بزرگان دین مبین اسلام و انسان‌های وارسته‌ای را که در دوران‌های گوناگون زندگی کرده‌اند، و نقش برجسته‌ای در تاریخ اسلام ایفا کرده‌اند را به دانش‌آموزان بیاموزند. زیرا این موضوع بخش مهمی از آموزش تاریخ است. اجرای طرح نیز به این شکل است که معلم مطالب تاریخی را به معلم پرورشی دهد و ایشان در طول هفته از دانش‌آموزان بخواهد که در گروه‌های دو یا سه نفره هم درباره آن‌ها مطالعه کنند و هم بروشورهایی در مورد آن‌ها تهیه کنند و در تابلوی اعلانات بچسبانند.

علاوه بر موارد ذکر شده در بالا، استقبال از سوالات دانش‌آموزان در زمینه مباحث تاریخی، تشویق دانش‌آموزان به بحث کردن و ایجاد فضای شاد در کلاس، نهادینه کردن فرهنگ مطالعه صحیح و موثر در کلاس، طرح شایستگی‌ها و موفقیت‌های معلم و... نیز می‌تواند نقش عمده‌ای در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در درس تاریخ داشته باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه

بر اساس آنچه مطرح گردید می‌توان گفت که معلمان نه تنها به عنوان یکی از عناصر نیازمند تغییر، به منظور بهبود در سیستم های آموزشی مطرح هستند، بلکه مهم‌ترین عامل ایجاد کننده تغییر نیز محسوب می‌شوند. این وضعیت دوگانه معلمان در ایجاد اصلاحات آموزشی به عنوان یکی از عناصر اصلی و مجری تغییرات، توسعه حرفه‌ای معلمان را به حوزه‌ای در حال رشد و قابل توجه تبدیل نموده است. هماهنگی با تحولات دنیای در حال تغییر و دگرگونی، یکی از نگرانی‌های انسان روزگار ماست. اندیشمندان، سیاستمداران، برنامه‌ریزان آموزشی، معلمان، پدران و مادران در سراسر دنیا تلاش می‌کنند تا شیوه‌هایی بیابند که بتوان با استفاده از آنها، دانش‌آموزان امروز را برای زیستن در دنیای قابل غیر پیش‌بینی فردا آماده کرد. در چنین وضعیتی، کارشناسان تربیتی بر این باورند که تحمیل کوله‌بار سنگینی از دانش و اطلاعات به دانش‌آموزان، به تنهایی کارگشای مسائل زندگی آینده آنان نیست. امروزه، مهم‌ترین وظیفه و نقش آموزش در مدرسه‌ها آموزش شیوه‌های یادگیری و پرورش «آموختن برای زیستن» مهارت‌هایی است که فرد را قادر می‌سازند، خود راه‌های حل مسائل و کشف مجهولات را بیابند. همانطور که یافته‌های این پژوهش نشان داد، واگذاری فعالیت‌ها به دانش‌آموزان و سهیم نمودن آنها در فرایند آموزش، می‌تواند کاستی‌ها و موانع و محدودیت های آموزشی را مرتفع نموده و در افزایش مشارکت، همکاری، صمیمیت و اعتماد به نفس آنان مؤثر باشد. در طول انجام این پژوهش به این نتیجه‌ی مهم دست یافتیم که یادگیری بر اساس تعامل یکی از بهترین روش‌های آموزشی در درس تاریخ است. وقتی دانش‌آموزان فرصت‌هایی برای تعامل با یکدیگر به دست می‌آورند و زمانی که به صورت مشترک و گروهی روی اهداف کار می‌کنند، موفقیت‌های بیشتری کسب می‌کنند. سعی کردیم از طریق تعامل، دانش‌آموزان یاد بگیرند و با یکدیگر موضوعات را مورد بررسی قرار دهند، در ایده‌ها و اندیشه‌های یکدیگر سهیم شوند، تفاوت‌های خود را بهتر بشناسند و فهم جدیدی را نسبت به موضوعات تاریخی به دست آورند. به عبارت دیگر، تدریس تاریخ با توجه به روش‌های تدریس فعال و توجه ویژه به مشارکت دانش‌آموزان، تفاوت معناداری در پیشرفت درسی دانش‌آموزان ایجاد کرده است. در واقع وقتی دانش‌آموز بحث را از دید خود مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد و وقتی که هر دانش‌آموز دیدگاه خود را در گروه مطرح می‌کند در نهایت یادگیری عمیق و معنادار در همه‌ی آنها اتفاق می‌افتد. به نظر می‌رسد هر چه دانش‌آموزان از یادگیری عمیق و معنادار برخوردار باشند و بر موضوع امتحان تسلط داشته باشند موجب می‌شود که اضطراب امتحان کمتری را تجربه کنند. همچنین یادگیری مشارکتی از طریق اجرای روش‌های فعال تدریس باعث به وجود آمدن ارتباطات واقعی و رو در رو در بین دانش‌آموزان با یکدیگر و با معلم می‌شود که این موضوع منجر خواهد شد دانش‌آموزان اطلاعاتی به دست آورند که در شرایط آموزش به روش متداول، امکان دست یافتن به آنها برای دانش‌آموزان دشوارتر است.

راهبردهای تدریس موثر در آموزش تاریخ با تأکید بر تدریس فعال و کار گروهی

منابع و مأخذ

- جمشیدنژاد اول، غلامرضا (۱۳۸۲): *سرچشمه‌های جامعه‌شناسی*، تهران. میراثبان.
- جویس، بروس و همکاران (۱۳۸۰): *الگوهای تدریس*، ترجمه محمدرضا بهرنگی، تهران، انتشارات کمال تربیت.
- سلیمان‌پور، جواد (۱۳۸۰): *مهارت‌های تدریس و یادگیری کاربرد مهارت‌های تفکر در تعلیم و تربیت*، تهران، انتشارات احسن.
- سیف، علی اکبر (۱۳۷۵): *روانشناسی پرورشی (روانشناسی یادگیری و آموزش)*، انتشارات آگاه، تهران.
- شعبانی، حسن (۱۴۰۱)، *مهارت‌های آموزشی و پرورشی*، تهران، انتشارات سمت.
- صبری، مریم (۱۳۹۴): *اقدام‌پژوهی: تفکر عمیق، پژوهش در عمل، بهبود آموزش و تدریس*، چاپ اول.
- نقیه، مجید (۱۳۸۲): *مصادیق یابی الگوهای فعال تدریس ۳، الگوی تدریس اعضای تیم*، تهران، انتشارات جوکار.
- هیل، س.پ (۱۳۳۴): *آموزش تاریخ*، ترجمه مهدی جلالی، تهران، کمیسیون ملی یونسکو در ایران.
- یوسف، نصرالله و حسین اویسی (۱۳۸۶): *الگوهای نوین یاددهی یادگیری*، انتشارات حدیث.
- خیراندیش، عبدالرسول (۱۳۸۶): «جغرافیا و آموزش تاریخ»، *رشد آموزش تاریخ*، دوره نهم، شماره ۱
- رامبد، آیدا (۱۳۸۵): «تفسیرهای متفاوت از تاریخ»، *رشد آموزش تاریخ*، دوره ششم، شماره ۲.
- رخشانی، (۱۳۸۲): «پای سخن معلمان تاریخ» *رشد آموزش تاریخ*، تهران، ش ۱۳.
- روح‌الامینی، فاطمه بیگم (۱۳۸۶): «چگونه دانش‌آموزان را به درس تاریخ علاقه‌مند کردم» *رشد آموزش تاریخ*، دوره نهم، شماره ۱.
- ۱.
- صفری، زینب (۱۳۹۴): «محیط فیزیکی مدارس و نقش آن در سلامت و بهداشت روانی دانش‌آموزان»، تهران.
- عبدالهی، محمد (۱۳۸۱): «عملکرد انجمن‌های علمی ایران در زمینه ترویج و توسعه علم و اخلاق»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، تهران، ش ۱.
- عبدالهی، ونوس و همکاران (۲۰۱۶): *بررسی تاثیر چیدمان کلاس در رفتارهای کلاسی دانش‌آموزان و معلمان با توجه به روش‌های تدریس نوین*.
- کیوان، مهدی (۱۳۸۵): «درباره شیوه تدریس تاریخ در دوره متوسطه»، *رشد آموزش تاریخ*، دوره هشتم، شماره ۱.
- گلستانه، مزار (۱۳۸۲): *رشد آموزش تاریخ*، تهران، ش ۱۳.